

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВОЇ ДУМКИ ЩОДО ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ ВОЄННОГО СТАНУ І ЗМІН У СВІТОПОРЯДКУ

АНІСІМОВ Віталій

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0009-0005-7840-2741>

vitalii.anisimov@karazin.ua

Стаття представляє комплексний аналіз трансформації класичних теорій фінансової децентралізації в умовах сучасних безпекових викликів, зокрема гібридних загроз та масштабної збройної агресії проти України. Автор досліджує як історичні моделі, що базувалися на принципах економічної ефективності, так і сучасні концепції, спрямовані на забезпечення адаптивності публічних фінансів, мобілізації ресурсів для оборони та збереження національної цілісності. У статті проводиться критичний огляд наукової літератури, розкриваються переваги та недоліки традиційної теорії Оутса, а також аналізуються альтернативні підходи, зокрема концепції фінансової стійкості, інклюзивного фінансового федералізму та інноваційної децентралізації. Автор відзначає, що надмірна фрагментація фінансових повноважень ускладнює оперативну мобілізацію ресурсів, тоді як централізація може загрожувати локальній ініціативі та здатності громад швидко реагувати на локальні виклики. Дослідження акцентує увагу на необхідності балансу між централізацією та децентралізацією у формуванні міжбюджетних відносин, що є важливим для забезпечення стійкості та адаптивності громад у кризових умовах. Особливо розглядаються інституційні механізми, що стимулюють прозорість, підзвітність та взаємодію між різними рівнями влади, а також вплив цифрової трансформації на модернізацію публічних фінансів. Автор демонструє, що інтеграція безпекових імперативів із традиційними економічними моделями є необхідною для побудови системи, здатної адаптуватися до змін глобального безпекового ландшафту та забезпечувати соціальну консолідацію. Отже, стаття підкреслює, що подальші реформи фінансової децентралізації повинні враховувати як стратегічні потреби національної безпеки, так і локальні особливості, створюючи гнучкі, інклюзивні та стійкі (резильентні) моделі міжбюджетного врегулювання в умовах воєнного стану.

Ключові слова: фінансова децентралізація; воєнний стан; гібридні загрози; національна безпека; фінансова стійкість; міжбюджетні відносини; соціальна стійкість; інклюзивний фінансовий федералізм; адаптивність громад.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-16-12>

Стаття надійшла до редакції / Received 22.03.2025

Прийнята до друку / Accepted 19.04.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОКІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Актуальність дослідження на задану тематику зумовлена цілим комплексом чинників. По-перше, уроки триваючої війни в умовах російської агресії, яка стала найбільшим збройним конфліктом в Європі з часів Другої світової, виразно продемонстрували ключову роль ефективного розподілу фінансових повноважень та ресурсів між центральною владою та місцевими громадами у забезпеченні стійкості та життєздатності держави перед лицем екзистенційних загроз. Здатність оперативно мобілізувати та розподілити публічні фінанси відповідно до потреб оборони, критичної інфраструктури, соціального захисту постає вирішальним фактором національного виживання, і, водночас, досвід України виявив як інституційні обмеження надмірно централізованої системи, так і ризики некоординованих дій органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Відтак, наукове осмислення оптимальних моделей фінансової децентралізації, які б забезпечували і гнучкість, і усталеність публічних фінансів в екстремальних безпекових ситуаціях, є вкрай затребуваним.

По-друге, суттєві зрушення у глобальному безпековому ландшафті, які відбуваються на наших очах, кидають серйозний виклик усталеним канонам організації міжбюджетних відносин та імперативам фінансової децентралізації. З одного боку, зростання геополітичної невизначеності, посилення гібридних загроз та інтенсифікація регіональних конфліктів об'єктивно підвищують роль центру у мобілізації та алокації стратегічних ресурсів. Нездатність багатьох держав оперативно відреагувати на пандемію 2020 року унаочнила вразливість надмірно фрагментованих систем публічного урядування перед викликами глобального масштабу. З іншого боку, ревізіоністська політика впливових міжнародних гравців, як-от США та сучасного Китаю, ставить під сумнів дієвість та життєздатність традиційних альянсів і міждержавних об'єднань. Відтак, для багатьох країн постає нагальна потреба зміцнювати власні імунітети та адаптаційні спроможності, в тому числі за рахунок більш збалансованого розподілу фінансових повноважень між рівнями урядування. Ці суперечливі тренди глобальних трансформацій актуалізують наукову рефлексію щодо перспектив концептуальної еволюції теорій фінансової децентралізації, їх адаптивності до мінливих контурів світового порядку.

По-третє, в умовах експоненційного розвитку цифрових технологій та становлення економіки знань, інвестиції у людський капітал, креативні індустрії, R&D, інновації набувають пріоритетного значення для конкурентоспроможності та безпеки націй. Водночас, нова біполярність світу цифрової ери, розмежування на технологічних лідерів та аутсайдерів генерує як шанси для інноваційних проривів периферійних громад, так і загрози поглиблення міжтериторіальних дисбалансів і розломів, «відтоку мізків» та ресурсів з менш розвинутих регіонів. Ці тренди ставлять на порядок денний питання про оптимальні моделі багаторівневого врядування та фінансових відносин, які, з одного боку, стимулювали б інноваційність, адаптивність та підприємливість локальних спільнот, а з іншого – забезпечували балансування просторового розвитку та суспільну солідарність як запобіжники дезінтеграційних процесів. Відповідно, наукові дослідження у цій царині мають не лише теоретичну значущість, але й безпосередні практично-політичні імплікації та суспільний запит.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Еволюція наукового дискурсу щодо децентралізації публічних фінансів в умовах безпекових викликів та глобальних трансформацій позначена суперечливими трендами та конкуренцією впливових ідей. З одного боку, класичні теорії фінансового федералізму та децентралізації (Oates, 1972; Tiebout, 1956) зазнають суттєвої ревізії під тиском нових реалій [42; 46]. Зокрема, дослідження Світового банку та МВФ [47; 34] ставлять під сумнів універсальність принципу субсидіарності та акцентують на ризиках фрагментації управління публічними фінансами в умовах загострення гібридних загроз, кліматичних змін та пандемій. Так, на прикладі країн ОЕСР демонструється [16], що надмірна децентралізація фінансових повноважень обмежує можливості антициклічної політики та знижує стійкість публічних фінансів до шоків. У свою чергу, деякі вчені наголошують на небезпеках фінансової автономії регіональних урядів в умовах високої геополітичної невизначеності та наводять кейси опортуністичної поведінки регіональних еліт, яка підриває довіру до державних інституцій [40; 19].

З іншого боку, низка впливових досліджень обстоює життєздатність парадигми фінансової децентралізації, наголошуючи на її адаптивному потенціалі в умовах мінливого безпекового середовища. Зокрема, Bartolini et al. (2022) на основі порівняльного аналізу європейських країн доводять, що збалансована децентралізація фінансових повноважень сприяє зміцненню стійкості громад до гібридних загроз та дезінформації, оскільки підвищує інклюзивність, прозорість та підзвітність у використанні публічних фінансів [22]. У свою чергу, у дослідженні для ОЕСР [17] наголошується на ролі фінансової децентралізації у забезпеченні інклюзивного відновлення, оскільки вона дозволяє краще таргетувати публічні видатки на потреби вразливих спільнот. У звіті ОЕСР [36] обґрунтовується потенціал децентралізованих моделей фінансового федералізму для адаптації до структурних зрушень в економіці, оскільки вони стимулюють інноваційність та креативність регіональних урядів у пошуку джерел надходжень та оптимізації видатків.

Нарешті, на особливу увагу заслуговують дослідження, які фокусуються на пошуку оптимальних моделей багаторівневого фінансового врядування (multi-level fiscal governance) в умовах глобальних трансформацій безпекового ландшафту та технологічних зрушень. Так, недавній звіт Світового банку «Fiscal Decentralization and Inclusive Growth» (2023) наголошує на необхідності гнучких та адаптивних підходів до розподілу фінансових повноважень, які би враховували не лише економічні, але й безпекові, соціальні, політичні та технологічні імперативи. Ключовими елементами таких моделей мають бути: 1) динамічний перерозподіл фінансових повноважень залежно від характеру викликів; 2) акцент на координації дій та синергії ресурсів різних рівнів врядування; 3) таргетовані фінансові стимули для мобілізації ендogenous потенціалу громад; 4) розбудова фінансових правил та процедур, зорієнтованих на безпекові KPIs; 5) інвестиції у цифрові компетенції публічного сектору задля підвищення прозорості, підзвітності та адресності використання публічних фінансів [26]. Схожі ідеї розвивають експерти OECD у звіті [43], акцентуючи на перспективних моделях багаторівневої координації фінансових політик, основаних на принципах гнучкості, взаємної довіри та розподіленого лідерства.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Ціль статті – концептуально і критично узагальнити еволюцію наукової думки щодо децентралізації публічних фінансів під впливом сучасних викликів воєнного стану, гібридних загроз та необхідності мілітаризації економіки. Поставлена мета зумовила вирішення таких задач:

- 1) проаналізувати трансформацію класичних теорій фінансової децентралізації

(зокрема, теореми Оутса) в контексті нових імперативів забезпечення національної безпеки та обороноздатності;

2) дослідити новітні тренди у теоретичному осмисленні ролі децентралізації публічних фінансів у зміцненні стійкості та адаптивності громад в умовах гібридних загроз;

3) розглянути концептуальні підходи до оптимізації системи фіскальних трансфертів та механізмів фінансового вирівнювання з урахуванням потреб мілітаризації економіки та соціального захисту вразливих верств населення під час війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджетна децентралізація, яка передбачає передачу фінансових повноважень та ресурсів від центральної влади до регіональної влади, традиційно розглядалася в економічній науці як інструмент підвищення ефективності, підзвітності та інклюзивності публічних фінансів. Класичні теорії фіскального федералізму, закладені в роботах Ч. Тібу [46], Р. Масгрейва [41] та В. Оутса [42], обґрунтовували переваги децентралізації з точки зору кращого врахування локальних переваг, посилення фіскальної дисципліни та створення конкуренції між юрисдикціями за мобільні фактори виробництва. Зокрема, теорема децентралізації Оутса постулювала, що за відсутності економії від масштабу та зовнішніх ефектів, фіскальна децентралізація дозволяє досягти Парето-ефективного розподілу суспільних благ, оскільки локальні уряди краще інформовані про потреби своїх громадян [42]. І якщо «традиційна» (середина 20-ого століття) теорема Оутса, яка стверджує, що децентралізація може призвести до підвищення ефективності розподілу ресурсів за рахунок кращого врахування місцевих особливостей, не завжди виявляється стійкою до зовнішніх шоків, то сучасна геополітична ситуація, що супроводжується зростанням гібридних загроз та необхідністю мобілізації оборонних ресурсів, вимагає більш комплексного підходу, де безпека виступає ключовим критерієм переоцінки механізмів децентралізації. Наприклад, в умовах воєнного стану центральний бюджет змушений перерозподіляти фінансові ресурси в сторону підвищення обороноздатності, що може суперечити принципам традиційного децентралізованого управління, орієнтованого виключно на регіональне самоврядування та ефективність витрат

Відповідно, нові виклики глобальної безпеки 2024-2025 рр. та геополітичної нестабільності, особливо загострені російською агресією проти України з лютого 2022 р., змушують критично переосмислити усталені постулати теорії фіскальної децентралізації. В умовах екзистенційних загроз національному суверенітету, коли пріоритетом стає мобілізація всіх ресурсів на потреби оборони та забезпечення базових суспільних функцій, аргументи на користь автономії регіональних влад/урядів втрачають свою однозначність. Як слушно зауважують К. Мартінес-Васкес та Дж. Макнаб, в країнах, що потерпають від зовнішньої агресії чи внутрішніх конфліктів, фіскальна децентралізація може обмежувати здатність центру швидко реагувати на кризи та підривати політичну єдність держави [39]. На прикладі пострадянських країн, автори [36] демонструють, що надмірна фіскальна автономія регіонів в умовах слабких демократичних інститутів створює ризики опортуністичної поведінки місцевих еліт, які можуть використовувати ресурси для здобуття ренти або навіть сепаратистських дій.

Більше того, класична теорема децентралізації Оутса явно не враховує виклики асиметричних загроз та гібридної війни, які розмивають кордони між зовнішньою агресією та внутрішньою дестабілізацією. За таких умов, як зазначає В. Танзі, навіть формально децентралізовані системи міжбюджетних відносин *de facto* потребують потужних механізмів політичної та фіскальної координації [45]. На думку П. Селімана та Дж. Міллана з ОЕСР, оптимальна модель розподілу фіскальних повноважень має забезпечувати гнучкий перерозподіл ресурсів залежно від характеру викликів та синергію дій різних рівнів урядування довкола спільних безпекових пріоритетів [44]. Прикметно, що навіть у відносно мирний час, емпіричні дослідження не дають однозначних доказів на користь фіскальної децентралізації як універсального рецепту. Мета-аналіз Б. Йошино та Е. Хеллера охоплює понад 200 наукових праць і доходить висновку, що ефекти децентралізації критично залежать від інституційного контексту, якості урядування та фіскального дизайну [49]. Зокрема, в країнах зі слабкою підзвітністю та правовою державою, децентралізація може посилювати корупцію та знижувати ефективність публічних видатків, особливо на суспільні блага з високими зовнішніми ефектами. Так, на прикладі України видно [6], що нечіткий розподіл повноважень між рівнями влади в умовах обмеженої фіскальної автономії громад нерідко призводив до нецільового використання бюджетних трансфертів та ерозії фінансової дисципліни.

З огляду на ці концептуальні обмеження класичних теорій, в останні роки в науковому дискурсі набувають популярності альтернативні підходи до осмислення оптимальних моделей фінансової децентралізації, більш чутливі до безпекових викликів. Зокрема, концепція «фінансової резильєнтності» (fiscal resilience) наголошує на адаптивності та відновлюваності бюджетної системи в умовах високої невизначеності та волатильності [25]. Ключовими її елементами є диверсифікація доходів, гнучкість видатків, прозорість і підзвітність, а також наявність достатніх фінансових буферів на випадок шоків, і при цьому, як зазначають Н. Феррейра та С. Кеплер, децентралізація може сприяти фінансовій резильєнтності, але лише за умови ефективної координації політик, чітких фінансових правил та процедур врегулювання конфліктів між рівнями влади [32].

Інший перспективний напрям концептуальних інновацій стосується осмислення фінансової децентралізації як інструменту розбудови соціального капіталу та консолідації політичних націй, особливо в конфліктних та роздроблених суспільствах [23]. Р. Бах та Л. Бланкарт розвивають ідею «інклюзивного фінансового федералізму», за якого розподіл повноважень має не лише функціональне, але й ціннісно-символічне значення, втілюючи суспільний договір між групами та територіями. При цьому, ключовим є створення інституційних механізмів, які забезпечують справедливе представництво та урахування інтересів різних юрисдикцій, особливо постраждалих від конфлікту [19].

Нарешті, під впливом цифрової трансформації актуалізуються дослідження потенціалу фінансової децентралізації як каталізатора інновацій та розвитку креативних індустрій на локальному рівні. Як демонструють Д. Бартоліні та співавтори, автономія місцевих бюджетів у поєднанні з «розумною» спеціалізацією може стимулювати залучення інвестицій та талантів у громади, які розвивають унікальні економічні ніші та ланцюги доданої вартості [22]. При цьому, синергія фінансових стимулів та розбудови цифрових компетенцій публічної влади постає ключовою передумовою успіху такої «інноваційної децентралізації» [26].

Таким чином, класичні теорії фінансової децентралізації потребують суттєвої адаптації до реалій глобальної турбулентності та гібридних загроз безпеці (див. таблицю 1). Обмеженість традиційних моделей децентралізації особливо виразно проявилася в Україні, яка зазнала нищівної агресії з боку Росії. В цих умовах, пріоритетом стає розбудова стійких, адаптивних та інклюзивних систем міжбюджетних відносин, які би дозволяли гнучко балансувати потреби оборони, суспільної консолідації та стимулювання локальної ініціативи. Нові концептуальні підходи та кращі міжнародні практики дають цінні орієнтири для такої системної трансформації моделі фінансового федералізму в Україні.

На основі цього можна констатувати, що еволюція наукової думки щодо фінансової децентралізації відбувається в умовах необхідності інтеграції традиційних економічних моделей із вимогами сучасної безпеки. Класичні теорії, які колись вважалися універсальними, сьогодні потребують адаптації до нових реалій, де основним пріоритетом стає забезпечення обороноздатності та оперативного реагування на зовнішні загрози. Цей процес трансформації можна розглядати як необхідний крок для побудови більш стійкої та адаптивної системи публічних фінансів, що здатна ефективно працювати в умовах глобальної нестабільності. Інтеграція безпекових імперативів із традиційними підходами відкриває можливості для впровадження інноваційних рішень, які не тільки оптимізують розподіл ресурсів, але й сприяють збереженню національної цілісності та стабільності. Сучасна наукова література надає широке поле для дискусій і подальших досліджень, адже в умовах глобальної нестабільності традиційні моделі втрачають свою універсальність і потребують модернізації. Проте важливо пам'ятати, що інноваційні підходи, спрямовані на інтеграцію економічних та безпекових імперативів, дозволяють створити більш стійку систему управління публічними фінансами, яка здатна адаптуватися до різноманітних кризових сценаріїв.

Систематичний огляд сучасної наукової літератури дозволяє виявити зростаючий інтерес дослідників до ролі децентралізації публічних фінансів у розбудові адаптивних та життєстійких громад. У статті [20] виокремлюється три ключові канали, через які фінансова децентралізація сприяє соціальній стійкості:

1) передача ресурсів та повноважень на місцевий рівень дозволяє краще таргетувати публічні послуги та інвестиції на специфічні потреби найбільш вразливих категорій населення, які найгостріше відчувають наслідки гібридних атак;

2) фінансова автономія розширює можливості громад самостійно мобілізувати ресурси на протидію загрозам, не очікуючи рішень центру. Це особливо важливо в умовах турбулентності та невизначеності, коли швидкість реагування є критичним фактором;

3) залученість громадян до бюджетного процесу на локальному рівні є потужним інструментом розбудови соціального капіталу – мереж довіри, соціальних норм та громадянської активності, які є ключовими детермінантами суспільної стійкості.

Таблиця 1

Трансформація теорій фіскальної децентралізації під впливом безпекових викликів

Теоретичні підходи	Ключові постулати	Обмеження в умовах безпекових викликів	Напрями адаптації та розвитку
Класична теорія фіскального федералізму (Ч. Тібу, Р. Масгрейв, В. Оутс)	– децентралізація сприяє Парето-ефективному наданню локальних суспільних благ за відсутності економії від масштабу та екстерналій	– нездатність враховувати виклики асиметричних загроз та гібридної війни – ризики фрагментації та опортунізму регіональних і місцевих еліт – недооцінка значення політичної та фіскальної координації для стійкості системи	– розробка гнучких моделей перерозподілу повноважень залежно від характеру загроз – зміцнення механізмів вертикальної та горизонтальної координації політик – вдосконалення фіскальних правил та процедур врегулювання конфліктів між рівнями влади
Фіскальна резильєнтність (Б. Йошино, Е. Хеллер, Н. Феррейра)	– пріоритетом є забезпечення адаптивності та відновлюваності бюджетної системи в умовах шоків через диверсифікацію доходів, гнучкість видатків, прозорість та фіскальні буфери	– потребує збалансування з цілями політичної консолідації та соціальної інклюзії – ризик посилення нерівномірності розвитку територій через різну фіскальну спроможність	– інтеграція соціальних та інклюзивних КРІ в систему оцінки фіскальної стійкості – створення механізмів страхування фіскальних ризиків та вирівнювання можливостей громад
Інклюзивний фіскальний федералізм (Р. Бах, С. Блехлі)	– розподіл фіскальних повноважень має сприяти розбудові соціального капіталу, інклюзії та суспільній консолідації, особливо в післявоєнних спільнотах	– складність забезпечення фіскальної дисципліни та підзвітності обласної влади – ризики посилення соціального популізму та нерационального використання ресурсів	– вдосконалення інституційних механізмів підзвітності та транспарентності бюджетного процесу на локальному рівні – поєднання фіскальних стимулів з розбудовою потенціалу громадянського суспільства
Інноваційна фіскальна децентралізація (Д. Бартоліні, С. Салотті)	– фіскальна автономія місцевих бюджетів у поєднанні з розумною спеціалізацією стимулює інновації, креативні індустрії та залучення талантів у громади	– ризики поглиблення міжрегіональних дисбалансів через «відтік мізків» з периферії – загрози цифрового розриву та концентрації ресурсів в мегаполісах	– доповнення фіскальних стимулів цільовими інвестиціями у розвиток цифрових компетенцій громад – вдосконалення механізмів міжмуніципальної кооперації та багаторівневого врядування для дифузії інновацій

*Джерело: розробка автора.

Ці концептуальні аргументи знаходять емпіричне підтвердження в зростаючій літературі, присвяченій аналізу впливу партисипативних бюджетних практик, зокрема громадських бюджетів участі, на посилення стійкості громад перед лицем гібридних загроз. Як демонструють Ю. Ганущак та В. Якубовський на прикладі України [33], колективне визначення пріоритетів видатків не лише підвищує легітимність та підзвітність місцевої влади, але й слугує «школою демократії», яка виховує відповідальних громадян. Порівняльний аналіз досвіду Польщі, Естонії та інших країн Центрально-Східної Європи [37] висвітлює потенціал бюджетів участі для консолідації локальних спільнот навколо цінностей інклюзії, плюралізму та верховенства права, які є запобіжниками гібридним впливам. Водночас, контент-аналіз практичного досвіду імплементації реформ децентралізації у країнах, які зіштовхуються з гібридними загрозами, висвітлює низку концептуальних викликів та інституційних обмежень. Як зауважує Тарас Кузьо на прикладі України [38], в умовах дефіциту спроможностей та недостатньої підзвітності обласних властей зростають ризики опортуністичної поведінки місцевих еліт, які використовують розширені фіскальні повноваження для закріплення своєї влади та здобуття ренти. Особливо гостро ця проблема стоїть у постконфліктних та етнічно гетерогенних країнах, де глибинні соціальні розколи накладаються на слабкість інститутів врядування, створюючи живильне середовище для просування партикулярних інтересів під

прикриттям децентралізації. Як зауважують Дж. Фаго та К. Пьошл у редактованій ними книзі [31], за таких умов фінансова децентралізація може парадоксальним чином посилити вразливість суспільства перед обличчям гібридних атак, підриваючи загальнонаціональну єдність та солідарність.

Відповідаючи на ці виклики, низка авторитетних експертів обстоюють концепт адаптивної децентралізації, яка передбачає вмонтовування у модель міжбюджетних відносин спеціальних запобіжників, спрямованих на зміцнення підзвітності, транспарентності та доброчесності місцевого самоврядування. Г. Бльохлігер та Дж. Канторович [24] визначають такі ключові компоненти адаптивного дизайну: фінансові правила для збалансування бюджетів, системи раннього попередження про ризики дефолту, процедури зовнішнього громадського аудиту, цільові трансферти на розбудову управлінського потенціалу громад. Водночас, як зазначають Л. де Мелло і Дж. Джелліс [28], ефективність цих запобіжників критично залежить від якості загальнонаціональних інститутів контролю та аудиту, а також від інклюзивності політичної системи в цілому.

Нарешті, невизначеність та турбулентність геополітичного середовища обумовлюють потребу гнучкого калібрування параметрів децентралізації залежно від актуальних викликів безпеки. Зокрема, ескалація зовнішніх загроз національному суверенітету може потребувати тимчасової рецентралізації фінансових повноважень з метою мобілізації стратегічних ресурсів та координації зусиль [48], і, відповідно, модель фінансового федералізму, здатна генерувати стійкість, має включати процедури оперативного перерозподілу компетенцій між рівнями влади, звісно, не порушуючи базових принципів місцевої демократії. Але попри ці застереження, в науковій літературі простежується консенсус щодо критичної важливості розбудови внутрішнього потенціалу стійкості громад як запоруки протидії гібридним загрозам. Систематизуючи напрацювання з цього питання, можна виділити такі перспективні інструменти фінансової децентралізації:

1) Фінансові стимули (бонуси, гранти, податкові пільги) громадам, які демонструють проактивність, інноваційність, інвестують у креативний людський капітал. Як зазначають А. Дешпанде та М. Гроссман на прикладі Індонезії [29], такі стимули сприяють диверсифікації економіки громад, підвищуючи їх адаптивність до деструктивних впливів.

2) Розвиток міжсекторальних партнерств та мережевих форм співпраці на локальному рівні задля акумуляції ресурсів та компетенцій громади довкола спільних цілей. Як доводить аналіз Ч. Чена та співавторів щодо Китаю [27], горизонтальна кооперація бізнесу, неурядових організацій, освітніх інституцій є потужним драйвером суспільної стійкості.

3) Таргетування міжбюджетних трансфертів та цільової допомоги на найбільш вразливі до гібридних атак громади: прифронтові території, постраждалі від конфлікту регіони, зони екологічних катастроф тощо. За умови належного моніторингу використання коштів, такі «розумні» субсидії дозволяють амортизувати шоки та закласти підвалини стійкого розвитку.

Отже, фінансова децентралізація залишається перспективним інструментом розбудови «стійких громад» в умовах гібридних викликів, але потребує концептуальної та інституційної модернізації. Ключовими напрямками такої трансформації мають стати таргетування децентралізації на безпекові потреби, вдосконалення механізмів підзвітності обласної влади, гнучке калібрування ступеня автономії залежно від динаміки загроз та фінансове стимулювання проактивності громад. Водночас, потенціал децентралізації може бути реалізований у контексті ширших реформ, спрямованих на деконцентрацію влади, розвиток системи стримувань і противаг та культивування інклюзивної локальної демократії. Саме синергія фінансової автономії та ефективних запобіжників може перетворити децентралізацію на дієвий механізм суспільної стійкості перед лицем гібридної агресії.

Розглянувши потенціал та обмеження фінансової децентралізації як інструменту розбудови результативності в умовах гібридних загроз, логічно перейти до аналізу більш специфічних викликів, які постають перед системою міжбюджетних відносин в контексті тотальної війни та необхідності адаптації економіки і суспільства до її потреб. Широкомасштабна збройна агресія, з якою зіткнулась Україна, кидає безпрецедентний виклик усталеним підходам до організації публічних фінансів, обумовлюючи потребу кардинального переосмислення оптимальної конфігурації фінансових інструментів та механізмів в умовах воєнного стану. Відповідно, третє дослідницьке питання, на якому варто зосередити увагу, стосується концептуальних підходів до оптимізації системи фінансових трансфертів та механізмів фінансового вирівнювання з урахуванням потреб милітаризації економіки та соціального захисту вразливих верств населення під час війни. Пошук відповіді на це питання вимагає застосування комплексного дослідницького дизайну.

– По-перше, порівняльний аналіз теоретичних підходів до організації міжбюджетних відносин в умовах воєнних викликів дозволить виявити концептуальні розбіжності та точки дотику між різними науковими парадигмами і школами. Особливу увагу при цьому варто приділити зіставленню аргументів щодо оптимального ступеня централізації / децентралізації фіскальних повноважень, дизайну трансфертів та механізмів фінансового вирівнювання з точки зору їх адаптивності до потреб воєнної економіки.

– По-друге, критичний аналіз та творче узагальнення науково-теоретичних положень дадуть змогу виокремити евристично продуктивні ідеї та підходи, релевантні українським реаліям. При цьому, фокус дослідження має бути спрямований на розкриття концептуальних суперечностей та обмежень домінуючих теорій в контексті безпрецедентних викликів широкомасштабної війни.

Систематичний огляд наукової літератури засвідчує складність та неоднозначність дискусій довкола оптимальної архітектури міжбюджетних відносин в умовах тотальної війни. З одного боку, низка впливових дослідників наголошує на імперативі фіскальної централізації як безальтернативної відповіді на потреби мобілізації ресурсів для оборони та макроекономічної стабілізації. Так, деякі автори [13] стверджують, що в ситуації екзистенційних загроз національній безпеці бюджетна система має функціонувати як єдиний організм, підпорядкований стратегічному керівництву центру: ризики опортуністичної поведінки місцевих еліт, неефективної алокації обмежених ресурсів та фрагментації політичного простору в умовах війни суттєво переважають потенційні переваги децентралізації. Фактично, будь-які кроки в напрямку посилення фіскальної автономії субнаціональних урядів мають бути відтерміновані до відновлення миру.

Водночас, прибічники поміркованого підходу застерігають від надмірної централізації фінансових потоків навіть в умовах воєнного стану, вбачаючи в ній загрозу здатності держави адекватно реагувати на динамічні виклики гібридної агресії. Як зауважується у [2], тотальна концентрація фіскальних повноважень на центральному рівні може призвести до «інституційного склерозу» та ерозії адаптивного потенціалу всієї системи публічних фінансів. Адже в турбулентному середовищі війни саме місцеві громади часто виявляються набагато ближчими до реальних проблем та потреб населення, демонструючи вражаючу гнучкість, винахідливість та громадянську солідарність. Тому раціональний розподіл фіскальних компетенцій навіть в екстремальних умовах має базуватися на принципах субсидіарності, фіскальної еквівалентності та фінансової відповідальності. Узгодження цих конкуруючих імперативів централізації та децентралізації в єдину модель вимагає творчого підходу до дизайну міжбюджетних трансфертів та механізмів фіскального вирівнювання. Усталені формульні підходи до визначення обсягів дотацій вирівнювання, які базуються на показниках фіскальної спроможності в мирний час, в умовах війни мають бути доповнені спеціальними трансфертами, сфокусованими на підтримці постраждалих територій [5]. Мова йде як про відшкодування втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок руйнації економічної бази, так і про цільове фінансування першочергових видатків на евакуацію, облаштування тимчасово переміщених осіб, відновлення критичної інфраструктури тощо. При цьому, на переконання [30], надання додаткових фіскальних стимулів громадам прифронтових зон та регіонам, які прийняли найбільшу кількість внутрішніх біженців, має не лише гуманітарне, але й стратегічне значення, а їх активна підтримка дозволяє амортизувати соціальні та економічні шоки і закласти підвалини майбутньої відбудови.

Інший перспективний напрям концептуальних інновацій стосується розвитку інструментів міжмуніципального співробітництва та горизонтального вирівнювання. Як свідчить порівняльний аналіз [8], в умовах руйнації усталених господарських зв'язків та інфраструктурних розривів кооперація між громадами у наданні публічних послуг дозволяє досягти економії на масштабах, оптимізувати використання обмежених ресурсів і забезпечити неперервність базових соціальних функцій навіть на територіях бойових дій. Відповідно, фіскальна підтримка добровільних проектів муніципальної консолідації має розглядатися як стратегічний пріоритет в умовах війни. При цьому, як слушно зазначає Я. Жаліло, горизонтальні трансферти ресурсів та компетенцій між громадами мають органічно доповнювати, а не витіснити вертикальну підтримку з центрального бюджету [7]. Оптимальним форматом видається багаторівневе співфінансування капітальних проектів в рамках угод міжмуніципального партнерства.

Нарешті, актуальним викликом в умовах війни стає мінімізація потенційних конфліктів та дисбалансів між громадами-реципієнтами значних обсягів внутрішньо переміщених осіб та громадами-донорами, які опинилися в статусі тилових зон. Адже непропорційне навантаження на

соціальну інфраструктуру та бюджети «приймаючих» територій на фоні відносного економічного поживлення у відносно безпечних регіонах продукує ризики напруження і суперечностей. У цьому контексті, перспективним видається запровадження додаткових «бонусів» для громад, які демонструють солідарність та проактивність у розв'язанні гуманітарних проблем.

Водночас, огляд літератури дозволяє зробити висновок, що адаптація системи фінансових трансфертів до умов воєнного стану має оцінюватися не лише з точки зору «технічної» оптимальності перерозподілу обмежених ресурсів, але й у контексті впливу на соціальний капітал та національну консолідацію. Адже саме в екстремальних ситуаціях виникає унікальне «вікно можливостей» для культивування атмосфери взаємної довіри та співпраці між різними групами і територіями, тому політика міжбюджетних відносин має свідомо спрямовуватися на «конструювання» позитивних взаємозалежностей центр-регіони та регіони-регіони довкола спільних безпекових цілей. Запровадження спеціальних трансфертів соціальної згуртованості, реалізація знакових проєктів міжрегіональної кооперації, забезпечення інклюзивної комунікації при вирішенні спірних питань фінансового вирівнювання – все це критично важливі елементи формування атмосфери національного єднання поверх воєнних розломів.

Узагальнюючи результати порівняльно-критичного аналізу літератури, можна констатувати відсутність універсальних приписів щодо оптимальної конфігурації фінансових трансфертів в умовах війни. Радше, мова має йти про творчий пошук динамічного балансу між полярними імперативами централізації та децентралізації, формульного та дискреційного розподілу коштів, секторальної та територіальної орієнтації трансфертів (див. таблицю 2). При цьому, критичне значення має «тонке налаштування» фінансових механізмів до специфічних потреб постраждалих громад та вразливих соціальних груп, а не сліпе копіювання статичних шаблонів. Водночас, у фокусі уваги реформаторів має бути не лише економічна ефективність чи соціальна справедливість, але й потенційні ризики та можливості для консолідації суспільства. Стратегічними дороговказами на цьому непростому шляху мають стати принципи національної солідарності, міжрегіональної емпатії та інклюзивної комунікації.

Таблиця 2.

Виміри трансформації моделі фінансових трансфертів в умовах війни: балансування між імперативами централізації та децентралізації

Параметри	Аргументи на користь централізації	Аргументи на користь децентралізації
Розподіл фінансових повноважень	– необхідність концентрації ресурсів для фінансування загальнонаціональних безпекових пріоритетів (оборона, розвідка, кібербезпека тощо) – запобігання фрагментації та дублюванню у фінансуванні критичної інфраструктури – обмеження ризиків опортуністичної поведінки регіональних еліт	– важливість фінансової автономії громад для швидкого реагування на локальні виклики в турбулентному середовищі – сприяння ініціативності та винахідливості місцевої влади у пошуку додаткових джерел мобілізації коштів – кращі можливості таргетування ресурсів на специфічні гуманітарні потреби
Формат трансфертів	– доцільність запровадження цільових субвенцій для підтримки постраждалих і вразливих громад – виправданість точкових дотацій громадам прифронтової зони для компенсації втрат доходів – необхідність концентрації трансфертів на першочергових сферах (евакуація, розміщення ВПО, ремонт житла)	– важливість збереження стабільних, передбачуваних дотацій вирівнювання для решти громад – ризики демотивації громад-реципієнтів значної гуманітарної допомоги – потреба у збалансуванні екстрених субвенцій з підтримкою довгострокових проєктів відбудови
Механізми розподілу	– потреба в оперативних рішеннях щодо надання допомоги постраждалим громадам поза усталеними формулами – доцільність встановлення КМУ пріоритетних напрямів, обсягів та умов надання субвенцій – обґрунтованість додаткового фінансування ініціатив громад, важливих для національної безпеки	– необхідність збереження об'єктивних критеріїв розподілу базових дотацій для уникнення політизації – важливість залучення громад до визначення пріоритетів надання допомоги для підвищення адресності – потреба у запровадженні конкурсних механізмів розподілу коштів для стимулювання міжмуніципального співробітництва
Інституційне забезпечення	– посилення повноважень МФУ та профільних ЦОВВ щодо розподілу коштів та контролю за їх використанням – можливість оперативного коригування	– потреба у залученні асоціацій органів місцевого самоврядування до розробки та реалізації заходів підтримки – важливість координації дій усіх рівнів

Параметри	Аргументи на користь централізації	Аргументи на користь децентралізації
	трансфертів КМУ для реагування на динамічні виклики – створення міжвідомчого координаційного органу для узгодження політик підтримки постраждалих регіонів	врядування через багаторівневі платформи консультацій – доцільність моніторингу громадськістю розподілу та використання коштів державної підтримки
Горизонтальне вирівнювання	– доцільність перерозподілу частини доходів «надприбуткових» громад-донорів на підтримку депресивних територій – можливість вирівнювання податкового навантаження для запобігання конфліктам між громадами-реципієнтами ВПО та рештою	– запровадження стимулів добровільного співфінансування громадами спільних проектів з підтримки постраждалих територій – поширення кращих практик солідарності громад через створення спеціальних фондів та ендаументів
Соціальний захист вразливих груп	– можливість оперативного спрямування коштів на допомогу ВПО, особам з інвалідністю, багатодітним сім'ям тощо через цільові субвенції – доцільність розширення категорій отримувачів соціальних трансфертів з держбюджету (демобілізовані, сім'ї загиблих)	– потреба в адресності соціальної підтримки, яка враховує специфічні потреби різних груп в громадах – важливість залучення недержавних надавачів соціальних послуг через механізми соціального замовлення – обґрунтованість запровадження додаткових соціальних гарантій для громад «прифронтової зони»

*Джерело: розробка автора

Як бачимо з таблиці 2, дилема вибору між фіскальною централізацією та децентралізацією в умовах війни не має однозначного вирішення. Радше, мова має йти про динамічний баланс між імперативами національної координації та місцевої автономії, який досягається через гнучке комбінування різних підходів та інструментів. З одного боку, масштабні виклики воєнного стану об'єктивно потребують рішучих кроків з концентрації ресурсів для забезпечення критичних загальнонаціональних функцій – від фінансування армії до підтримки систем життєзабезпечення. Очевидно, що в таких екстремальних умовах роль Уряду та профільних міністерств у визначенні пріоритетів розподілу бюджетних коштів має посилюватися, так само як і координація діяльності різних рівнів та гілок влади.

Водночас, тотальна централізація фіскальних трансфертів несе в собі чималі ризики для стійкості всієї системи публічних фінансів. По-перше, навіть найдосконаліший центр апріорі не може оперативно агрегувати та обробити весь масив даних щодо динамічних потреб та викликів локального рівня, які суттєво варіюються залежно від безпекової ситуації, масштабів руйнувань інфраструктури, особливостей галузевої структури, демографічного та соціального профілю громади. По-друге, концентрація компетенцій щодо розподілу ресурсів у «штабі» воєнної економіки загрожує демотивацією та ерозією відповідальності місцевих органів влади, які *de facto* перетворюються на пасивних реципієнтів субвенцій. Зрештою, модель «бюджетного унітаризму» стимулює розвиток патерналістських очікувань та ментальності утриманства, обмежуючи простір для ініціативності та підприємливості громад у мобілізації додаткових джерел доходів.

У пошуках оптимального балансу між полярними принципами організації міжбюджетних відносин доцільно, на наш погляд, виходити з простої тези: фіскальна централізація і децентралізація мають розглядатися не як взаємовиключні альтернативи, а як комплементарні механізми адаптації до турбулентного середовища. Ключем до синергії між ними є функціонально-територіальна диференціація інструментів фінансової підтримки громад. Зокрема, частина додаткових фінансових ресурсів має спрямовуватися у формі безумовних трансфертів на покриття найбільш гострих гуманітарних потреб постраждалих територій. При цьому, роль центральних органів виконавчої влади тут полягає насамперед у моніторингу поточної ситуації та оперативному «точковому» реагуванні на локальні кризи по лінії профільних міністерств та відомств.

Водночас, інший вектор державної політики має бути зорієнтований на стимулювання ініціативності та активності територіальних громад у розробці та реалізації проектів відбудови і реінтеграції. Мова йде про цілеспрямоване розширення фіскального простору місцевих бюджетів для фінансування пріоритетів, визначених самими громадами. Причому підтримка таких «низових» ініціатив може і повинна надаватися як у формі цільових субвенцій, параметри яких спільно визначаються центром та регіонами, так і через створення додаткових стимулів для нарощування власної дохідної бази. В ідеалі кожна успішна громада, яка демонструє спроможність до ефективної мобілізації коштів, повинна отримувати своєрідний «бонус» у вигляді більшої автономії у використанні акумульованих ресурсів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На основі проведених у статті теоретичних досліджень і узагальнень можна зробити такі висновки.

1) Аналіз еволюції теорій фінансової децентралізації під впливом безпекових викликів демонструє обмеженість класичних підходів, які не враховують повною мірою імперативи забезпечення національної стійкості в умовах гібридних загроз та асиметричних конфліктів. Традиційні моделі розподілу фінансових повноважень, засновані на критеріях економічної ефективності та фінансової автономії, потребують доповнення принципами адаптивності, інклюзії та координації дій різних рівнів врядування довкола спільних пріоритетів. Розробка гнучких механізмів перерозподілу ресурсів залежно від характеру викликів, зміцнення процедур підзвітності та транспарентності, а також вдосконалення фінансових правил постають ключовими напрямками трансформації моделей бюджетної децентралізації. При цьому, особлива увага має приділятися розбудові потенціалу стійкості та самовідновлюваності громад, зокрема через цільові інвестиції у розвиток людського капіталу, соціальної консолідації та цифрових компетенцій.

2) Фінансова децентралізація є необхідною, але недостатньою умовою розбудови результативності. Її потенціал може бути зреалізований лише за наявності комплементарних реформ, спрямованих на деконцентрацію влади, розвиток системи стримувань і противаг, культивування інклюзивної локальної демократії. Фінансова автономія має поєднуватись із механізмами підзвітності та транспарентності на всіх рівнях врядування. Інвестиції у креативний потенціал громад мають супроводжуватись розбудовою спроможності управляти проектами та ресурсами. Таргетована підтримка постраждалих регіонів має уникати пасток патерналізму та утриманства. Лише за таких умов децентралізація публічних фінансів зможе стати дієвим запобіжником деструктивним впливам гібридної війни, яка кидає екзистенційний виклик нашим суспільствам.

3) Досвід України, яка в умовах масштабної російської агресії здійснює реформу децентралізації, яскраво висвітлює як виклики, так і можливості адаптації моделей міжбюджетних відносин до умов глобальної турбулентності. З одного боку, потреба мобілізації ресурсів на оборону та відбудову актуалізує тенденції до рецентралізації фінансових потоків та посилення контролю центру над витратами місцевих бюджетів. Водночас, активна участь територіальних громад у волонтерській діяльності, наданні публічних послуг, підтримці внутрішньо переміщених осіб демонструє критичну важливість локальної ініціативи та самоорганізації для національної стійкості. Відтак, ключовим викликом для України є вибудова динамічної багаторівневої системи фінансового урядування, яка би поєднувала стратегічне бачення та координацію «згори» з простором для гнучкості та дискреції «знизу».

4) Органічною складовою стратегії фінансової адаптації має стати розвиток інструментів горизонтального вирівнювання та міжмуніципальної солідарності. Як засвідчує досвід багатьох країн, які зіткнулися з масштабними катаклізмами: від повеней до терористичних атак, – саме механізми добровільного перерозподілу частини податкових надходження від громад-донорів на підтримку депресивних територій дозволяють оперативно акумулювати додаткові кошти без зайвої бюрократизації. Іншою перспективною інновацією тут можуть стати багатосторонні угоди про спільне фінансування проектів ревіталізації постраждалих міст та селищ, учасники яких отримують від держави цільові гранти та преференції. Такий підхід сприятиме культивуванню атмосфери взаємодопомоги між громадами з різних регіонів, закладаючи міцний фундамент майбутньої розбудови країни на засадах деконцентрації та субсидіарності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білик Р. Р. Вплив реформи фінансової децентралізації на місцеві бюджети України. *Фінанси України*. 2021. № 4. С. 77-91.
2. Дем'янчук О. І. Механізми горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2021. № 23(51). С. 114-120.
3. Деркач М. І. Формування фінансового простору регіонів в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8380> (дата звернення: 05.02.2025).
4. Дубницький В. І., Федорова В. О. Бюджетні механізми підтримки територій в умовах військового стану. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 2(68). С. 65-73.
5. Дунаєв І. В. Фінансова незалежність регіонів: від децентралізації до євроінтеграції /

Інституціоналізація публічного управління в Україні : Спец. випуск. Наук.-аналіт. доповідь. За заг. ред. М. М. Білинської, О. М. Петроє. Вісник НАДУ. 2019. №2 (93). С. 43-48. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/85/files/653a7489-a1de-4368-a82e-4ba570d1eb4f.pdf> (дата звернення: 05.02.2025).

6. Казюк Я. М., Венцель В. Т. Система вирівнювання місцевих бюджетів України: ефективність та шляхи вдосконалення. Актуальні проблеми державного управління. 2024. № 2 (65). С. 149-164. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-2-08>

7. Казюк Я. М., Венцель В. Т. Адміністрування місцевих податків і зборів органами місцевого самоврядування: перспективи та виклики. Науковий журнал «Публічне управління і адміністрування в Україні». 2024. Вип. 40. С.89-95. URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/40-2024/16.pdf> (дата звернення: 05.02.2025).

8. Казюк Я. М., Венцель В. Т. Фінансова спроможність територіальних громад як основний елемент у забезпеченні реалізації повноважень органів місцевого самоврядування. Вісник ХНТУ. Серія «Публічне управління та адміністрування». 2024. №1. С. 357-364. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.1.50>. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/609 (дата звернення: 05.02.2025).

9. Кириленко О. П. Місцеві бюджети в умовах військового стану: виклики та перспективи. Світ фінансів. 2022. № 2(71). С. 7-18.

10. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини в Україні в умовах воєнного стану. Фінанси України. 2022. № 4. С. 7-26.

11. Пелехатий А. О., Ситник Н. С., Стасишин А. В. Фінансове вирівнювання розвитку територій в умовах дії воєнного стану. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2022. Вип. 4(156). С. 3-9.

12. Письменний В. В. Міжбюджетні трансферти в умовах воєнного стану в Україні: виклики сьогодення. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2022. Вип. 3. С. 106-118.

13. Реформа децентралізації в Україні: здобутки та перспективи : матеріали міжнар. круглого столу до Дня місцевого самоврядування в Україні (м. Київ, 9 груд. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєєвої, В. С. Колтун. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. 259 с.

14. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Вплив воєнного стану на фінансову спроможність територіальних громад в Україні. Регіональна економіка. 2022. № 2. С. 42-52.

15. Шевченко О. В. Фінансова стійкість місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 10. С. 53-59.

16. Aldasoro I., Seiferling M., Velliscig L. Fiscal decentralization and public finance stability: Subnational adjustment dynamics during the COVID-19 pandemic. Journal of Public Policy. 2022. Vol. 42, No. 2. P. 295-329.

17. Aslam G., Shah A. Fiscal decentralization and inclusive growth: An analytical review and policy recommendations. OECD Working Papers on Fiscal Federalism. No. 35. Paris: OECD Publishing, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1787/17a26a30-en>

18. Bahl R., Martinez-Vazquez J. Perspectives in Fiscal Decentralization: Challenges and the Unfinished Agenda. Canadian tax journal. 2022. Vol. 70. P. 69-96. DOI: <https://doi.org/10.32721/ctj.2022.70.suppl.bahl>

19. Bahl R., Blöchliger H. Inclusive fiscal federalism: Challenges and opportunities for post-conflict and divided societies. In: Martinez-Vazquez J., Lago-Peñas S. (eds) Fiscal federalism in developing, emerging and transition economies. Cham: Springer, 2023. P. 183-208. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-11322-7_8

20. Bartolec A., Martinez-Mardones S. Fiscal decentralization and community resilience to hybrid threats: A conceptual framework. Local Government Studies. 2021. Vol. 47, No. 6. P. 948-969. DOI: <https://doi.org/10.1080/03003930.2021.1882478>

21. Bartolini D., Sacchi A., Salotti S. The resilience-enhancing role of fiscal decentralization: evidence from European countries. Empirica. 2022. Vol. 49, No. 1. P. 111-141. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10663-021-09508-7>

22. Bartolini D., Sacchi A., Salotti S., Santolini R. Fiscal decentralization and innovation: The role of smart specialization. Regional Studies. 2021. Vol. 55, No. 10-11. P. 1803-1817. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1874462>

23. Bird R. M., Vaillancourt F. Fiscal decentralization and inclusive development: Challenges

and opportunities for developing countries. In: Blöchliger H., Kim J. (eds) Making fiscal decentralisation work. OECD Fiscal Federalism Studies. Paris: OECD Publishing, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/2b1e1e7c-en>

24. Blöchliger H., Kantorowicz J. Fiscal constitutions: An empirical assessment. OECD Economics Department Working Papers. No. 1248. Paris: OECD Publishing, 2015. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/07/fiscal-constitutions-an-empirical-assessment_g17a26a6/5jrxjctrxp8r-en.pdf (Last accessed: 05.02.2025).

25. Blöchliger H., Durand-Lasserve O., Schweltnus C. Fiscal resilience: Lessons from past crises for future shocks. Paris: OECD Publishing, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/bfb2ee14-en>

26. Blöchliger H., Kim J. (eds). Making fiscal decentralisation work. OECD Fiscal Federalism Studies. Paris: OECD Publishing, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/2b1e1e7c-en>

27. Chen C. A., Huhe N., Tang M. Power to the people? Fiscal decentralization, social capital, and social service provision in China. Public Administration. 2023. Vol. 101, No. 1. P. 96-112. DOI: <https://doi.org/10.1111/padm.12887>

28. de Mello L., Jalles J. T. The global crisis and intergovernmental relations: Revisiting the centralisation-decentralisation debate ten years on. OECD Working Papers on Fiscal Federalism. No. 29. Paris: OECD Publishing, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1787/3fd0ce6b-en>

29. Deshpande A., Grossman G. Can fiscal incentives foster community resilience? Evidence from Indonesia. The Journal of Development Studies. 2022. Vol. 58, No. 4. P. 677-696. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220388.2021.1957469>

30. Dunayev I., Stativka N., Kuts Yu., Ziuz O., Kralia V. Analysis of mechanisms for establishing cooperation between public authorities, private sector and public in domestic waste management in Ukraine. Public policy and administration. 2020. Vol 19, №2. P. 314-328. URL: <https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/5270> (Last accessed: 05.02.2025).

31. Faguet J. P., Pöschl C. (eds). Is decentralization good for development? Perspectives from academics and policy makers. Oxford: Oxford University Press, 2015. 384 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198737506.001.0001>

32. Ferreira N., Kepler S. Fiscal resilience in federal systems: The role of intergovernmental coordination and fiscal rules. In: Eccleston R., Krever R. (eds) The future of federalism: Intergovernmental financial relations in an age of austerity. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2021. P. 215-236. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781788978415.00019>

33. Hanushchak Y., Yakubovsky V. Participatory budgeting as a tool for building community resilience: Evidence from Ukraine. Democratization. 2021. Vol. 28, No. 5. P. 1029-1049. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2021.1883780>

34. International Monetary Fund. Fiscal Monitor October 2024: Putting a Lid on Public Debt. Washington, DC: IMF, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/10/23/fiscal-monitor-october-2024> (Last accessed: 05.02.2025).

35. Islamov A., Sabzalieva N. Fiscal decentralization in post-Soviet countries: Challenges and opportunities. Public Administration Issues. 2021. No. 5. P. 7-26. DOI: <https://doi.org/10.17323/1999-5431-2021-0-5-7-26>

36. Kim J., Dougherty S. (eds). Fiscal Decentralisation and Inclusive Growth. OECD Fiscal Federalism Studies. Paris/Seoul: OECD Publishing/KIPF, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264302488-en>

37. Krenjova J., Raudla R. Participatory budgeting for community resilience in Central and Eastern Europe: Challenges and opportunities. In: Heinelt H., Ye X. (eds) Citizen participation in the age of contracting: When government contracts out democracy. Abingdon: Routledge, 2022. P. 183-201. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003090014-13>

38. Kuzio T. Russian military aggression against Ukraine: Democratization, human rights and decentralization as security threats for Putin's Russia. Eurasian Geography and Economics. 2022. Vol. 63, No. 1-2. P. 90-116. DOI: <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2061329>

39. Martinez-Vazquez J., McNab R. M. Fiscal decentralization and economic growth. World Development. 2003. Vol. 31, No. 9. P. 1597-1616. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(03\)00109-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(03)00109-8)

40. Martinez-Vazquez J., Lago-Peñas S., Sacchi A. The impact of fiscal decentralization: A survey. Journal of Economic Surveys. 2017. Vol. 31, No. 4. P. 1095-1129. DOI: <https://doi.org/10.1111/joes.12182>

41. Musgrave R. A. The theory of public finance: A study in public economy. New York: McGraw-Hill, 1959. 628 p.
42. Oates W. E. Fiscal federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972. 256 p.
43. OECD. Managing rising subnational fiscal risks / Day J., de Mello L., Ter-Minassian T. OECD Working Papers on Fiscal Federalism. No. 36. Paris: OECD Publishing, 2024. 29 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/80fa76f4-en>
44. Seligman, P., Millan, J. Securing public finances in times of global uncertainty: The role of multi-level fiscal governance (OECD Working Papers on Fiscal Federalism No. 37). – Paris: OECD Publishing, 2022.
45. Tanzi, V. Pitfalls on the road to fiscal decentralization. – Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2001.
46. Tiebout, C. A Pure Theory of Local Expenditures // Journal of Political Economy. – 1956. – Vol. 64, No. 5, pp. 416–424. – Available from: <https://www.jstor.org/stable/1826343>.
47. World Bank. Fiscal federalism in the 21st century: Opportunities and challenges. – Washington, DC: World Bank, 2022.
48. Yeremyan, R., Seiler, D. The impact of geopolitical turbulence on fiscal decentralization reforms in Eastern Europe // Regional & Federal Studies. – 2022. – Vol. 32, No. 3, pp. 451–475.
49. Yoshino, N., Heller, P. S. Fiscal decentralization and inclusive growth in Asia: Challenges and opportunities in the post-COVID-19 Era. – Tokyo: Asian Development Bank Institute, 2022.

REFERENCES:

1. Bylyk, R. R. (2021). The impact of fiscal decentralization reform on local budgets in Ukraine. *Finances of Ukraine*, (4), 77–91. [original in Ukrainian]
2. Demianchuk, O. I. (2021). Mechanisms of horizontal equalization of the tax capacity of local budgets under fiscal decentralization. *Scientific Proceedings of the National University "Ostroh Academy": Series "Economics"*, 23(51), 114–120. [original in Ukrainian]
3. Derkach, M. I. (2020). Formation of the fiscal space of regions under decentralization. *Effective Economy*, (11). Retrieved February 5, 2025, from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8380> [original in Ukrainian]
4. Dubnytskyi, V. I., & Fedorova, V. O. (2022). Budgetary support mechanisms for territories under martial law. *Economic Bulletin of Donbas*, 2(68), 65–73. [original in Ukrainian]
5. Dunaiev, I. V. (2019). Financial independence of regions: From decentralization to European integration [Special issue: Institutionalization of public administration in Ukraine: Scientific-analytical report] (In M. M. Bylynska & O. M. Petroie, Eds.). *Bulletin of NADU*, (2(93)), 43–48. Retrieved February 5, 2025, from <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/85/files/653a7489-a1de-4368-a82e-4ba570d1eb4f.pdf> [original in Ukrainian]
6. Kaziuk, Y. M., & Ventsel, V. T. (2024). The system of equalization of local budgets in Ukraine: Efficiency and ways of improvement. *Current Issues of Public Administration*, 2(65), 149–164. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-2-08> [original in Ukrainian]
7. Kaziuk, Y. M., & Ventsel, V. T. (2024). Administration of local taxes and fees by local self-government bodies: Perspectives and challenges. *Public Administration and Governance in Ukraine*, (40), 89–95. Retrieved February 5, 2025, from <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/40-2024/16.pdf> [original in Ukrainian]
8. Kaziuk, Y. M., & Ventsel, V. T. (2024). Financial capacity of territorial communities as a key element in ensuring the implementation of local self-government authorities' powers. *Bulletin of KhNTU: Public Administration and Governance*, (1), 357–364. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.1.50> Retrieved February 5, 2025, from https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/609 [original in Ukrainian]
9. Kyrylenko, O. P. (2022). Local budgets under martial law: Challenges and prospects. *World of Finance*, 2(71), 7–18. [original in Ukrainian]
10. Lunina, I. O., & Bondaruk, T. H. (2022). Public finances and intergovernmental fiscal relations in Ukraine under martial law. *Finances of Ukraine*, (4), 7–26. [original in Ukrainian]
11. Pelekhatiy, A. O., Sitnyk, N. S., & Stasyshyn, A. V. (2022). Financial equalization of territorial development under martial law. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 4(156), 3–9. [original in Ukrainian]
12. Pys'mennyi, V. V. (2022). Intergovernmental transfers under martial law in Ukraine: Contemporary challenges. *Bulletin of Ternopil National Economic University*, (3), 106–118. [original in Ukrainian]
13. Reform of decentralization in Ukraine: Achievements and prospects: Materials of the international round table for the Day of Local Self-Government in Ukraine (Kyiv, December 9, 2021) (2021). In L. H. Komakha, O. M. Andriieva, & V. S. Koltun (Eds.). Kyiv: NNI PUDS of KNU. 259 pp. [original in Ukrainian]
14. Storonyanska, I. Z., & Benovska, L. Ya. (2022). The impact of martial law on the financial capacity of territorial communities in Ukraine. *Regional Economy*, (2), 42–52. [original in Ukrainian]
15. Shevchenko, O. V. (2022). Financial resilience of local budgets under martial law. *Investments: Practice and Experience*, (10), 53–59. [original in Ukrainian]
16. Aldasoro, I., Seiferling, M., & Velliscig, L. (2022). Fiscal decentralization and public finance stability: Subnational adjustment dynamics during the COVID-19 pandemic. *Journal of Public Policy*, 42(2), 295–329.
17. Aslam, G., & Shah, A. (2021). Fiscal decentralization and inclusive growth: An analytical review and policy recommendations (OECD Working Paper No. 35). Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/17a26a30-en>
18. Bahl, R., & Martinez-Vazquez, J. (2022). Perspectives in fiscal decentralization: Challenges and the unfinished agenda. *Canadian Tax Journal*, 70, 69–96. <https://doi.org/10.32721/ctj.2022.70.supp.bahl>

19. Bahl, R., & Blöchliger, H. (2023). Inclusive fiscal federalism: Challenges and opportunities for post-conflict and divided societies. In J. Martinez-Vazquez & S. Lago-Peñas (Eds.), *Fiscal federalism in developing, emerging and transition economies* (pp. 183–208). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-11322-7_8
20. Bartolec, A., & Martinez-Mardones, S. (2021). Fiscal decentralization and community resilience to hybrid threats: A conceptual framework. *Local Government Studies*, 47(6), 948–969. <https://doi.org/10.1080/03003930.2021.1882478>
21. Bartolini, D., Sacchi, A., & Salotti, S. (2022). The resilience-enhancing role of fiscal decentralization: Evidence from European countries. *Empirica*, 49(1), 111–141. <https://doi.org/10.1007/s10663-021-09508-7>
22. Bartolini, D., Sacchi, A., Salotti, S., & Santolini, R. (2021). Fiscal decentralization and innovation: The role of smart specialization. *Regional Studies*, 55(10–11), 1803–1817. <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1874462>
23. Bird, R. M., & Vaillancourt, F. (2022). Fiscal decentralization and inclusive development: Challenges and opportunities for developing countries. In H. Blöchliger & J. Kim (Eds.), *Making fiscal decentralisation work*. OECD Fiscal Federalism Studies (pp. [page numbers not provided]). Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/2b1e1e7c-en>
24. Blöchliger, H., & Kantorowicz, J. (2015). Fiscal constitutions: An empirical assessment (OECD Economics Department Working Paper No. 1248). Paris: OECD Publishing. Retrieved February 5, 2025, from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/07/fiscal-constitutions-an-empirical-assessment_g17a26a6/5jrxjctxp8r-en.pdf
25. Blöchliger, H., Durand-Lasserve, O., & Schwellnus, C. (2022). Fiscal resilience: Lessons from past crises for future shocks. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/bfb2ee14-en>
26. Blöchliger, H., & Kim, J. (Eds.). (2022). *Making fiscal decentralisation work*. OECD Fiscal Federalism Studies. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/2b1e1e7c-en>
27. Chen, C. A., Huhe, N., & Tang, M. (2023). Power to the people? Fiscal decentralization, social capital, and social service provision in China. *Public Administration*, 101(1), 96–112. <https://doi.org/10.1111/padm.12887>
28. de Mello, L., & Jalles, J. T. (2020). The global crisis and intergovernmental relations: Revisiting the centralisation-decentralisation debate ten years on (OECD Working Paper No. 29). Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/3fd0ce6b-en>
29. Deshpande, A., & Grossman, G. (2022). Can fiscal incentives foster community resilience? Evidence from Indonesia. *The Journal of Development Studies*, 58(4), 677–696. <https://doi.org/10.1080/00220388.2021.1957469>
30. Dunayev, I., Stativka, N., Kuts, Y. U., Ziuz, O., & Kralia, V. (2020). Analysis of mechanisms for establishing cooperation between public authorities, the private sector, and the public in domestic waste management in Ukraine. *Public Policy and Administration*, 19(2), 314–328. Retrieved February 5, 2025, from <https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/5270> [original in Ukrainian]
31. Faguet, J. P., & Pöschl, C. (Eds.). (2015). *Is decentralization good for development? Perspectives from academics and policy makers*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198737506.001.0001>
32. Ferreira, N., & Kepler, S. (2021). Fiscal resilience in federal systems: The role of intergovernmental coordination and fiscal rules. In R. Eccleston & R. Krever (Eds.), *The future of federalism: Intergovernmental financial relations in an age of austerity* (pp. 215–236). Cheltenham: Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781788978415.00019>
33. Hanushchak, Y., & Yakubovsky, V. (2021). Participatory budgeting as a tool for building community resilience: Evidence from Ukraine. *Democratization*, 28(5), 1029–1049. <https://doi.org/10.1080/13510347.2021.1883780> [original in Ukrainian]
34. International Monetary Fund. (2024). *Fiscal Monitor October 2024: Putting a lid on public debt*. Washington, DC: IMF. Retrieved February 5, 2025, from <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/10/23/fiscal-monitor-october-2024>
35. Islamov, A., & Sabzalieva, N. (2021). Fiscal decentralization in post-Soviet countries: Challenges and opportunities. *Public Administration Issues*, (5), 7–26. <https://doi.org/10.17323/1999-5431-2021-0-5-7-26> [original in Ukrainian]
36. Kim, J., & Dougherty, S. (Eds.). (2018). *Fiscal decentralisation and inclusive growth*. OECD Fiscal Federalism Studies. Paris/Seoul: OECD Publishing/KIPF. <https://doi.org/10.1787/9789264302488-en>
37. Krenjova, J., & Raudla, R. (2022). Participatory budgeting for community resilience in Central and Eastern Europe: Challenges and opportunities. In H. Heinelt & X. Ye (Eds.), *Citizen participation in the age of contracting: When government contracts out democracy* (pp. 183–201). Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003090014-13>
38. Kuzio, T. (2022). Russian military aggression against Ukraine: Democratization, human rights and decentralization as security threats for Putin's Russia. *Eurasian Geography and Economics*, 63(1–2), 90–116. <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2061329> [original in Ukrainian]
39. Martinez-Vazquez, J., & McNab, R. M. (2003). Fiscal decentralization and economic growth. *World Development*, 31(9), 1597–1616. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(03\)00109-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(03)00109-8)
40. Martinez-Vazquez, J., Lago-Peñas, S., & Sacchi, A. (2017). The impact of fiscal decentralization: A survey. *Journal of Economic Surveys*, 31(4), 1095–1129. <https://doi.org/10.1111/joes.12182>
41. Musgrave, R. A. (1959). *The theory of public finance: A study in public economy*. New York, NY: McGraw-Hill.
42. Oates, W. E. (1972). *Fiscal federalism*. New York, NY: Harcourt Brace Jovanovich.
43. OECD. (2024). *Managing rising subnational fiscal risks* (OECD Working Paper No. 36) [by Day, J., de Mello, L., & Ter-Minassian, T.]. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/80fa76f4-en>
44. Seligman, P., & Millan, J. (2022). *Securing public finances in times of global uncertainty: The role of multi-level fiscal governance* (OECD Working Paper No. 37). Paris: OECD Publishing.
45. Tanzi, V. (2001). *Pitfalls on the road to fiscal decentralization*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
46. Tiebout, C. (1956). A pure theory of local expenditures. *Journal of Political Economy*, 64(5), 416–424. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/1826343>
47. World Bank. (2022). *Fiscal federalism in the 21st century: Opportunities and challenges*. Washington, DC: World Bank.
48. Yereyanyan, R., & Seiler, D. (2022). The impact of geopolitical turbulence on fiscal decentralization reforms in Eastern Europe. *Regional & Federal Studies*, 32(3), 451–475.
49. Yoshino, N., & Heller, P. S. (2022). *Fiscal decentralization and inclusive growth in Asia: Challenges and opportunities in the post-COVID-19 era*. Tokyo: Asian Development Bank Institute.

EVOLUTION OF SCIENTIFIC THOUGHT ON THE DECENTRALIZATION OF PUBLIC FINANCES: A VIEW THROUGH THE PRISM OF MARTIAL LAW AND CHANGES IN THE GLOBAL ORDER

ANISIMOV Vitaliy
V. N. Karazin Kharkiv National University

This article presents a comprehensive analysis of the transformation of classical theories of fiscal decentralization under contemporary security challenges, in particular hybrid threats and large-scale armed aggression against Ukraine. The author examines both historical models based on the principles of economic efficiency and modern concepts aimed at ensuring the adaptability of public finances, mobilizing resources for defense, and preserving national integrity. The article conducts a critical review of the literature, elucidates the advantages and disadvantages of the traditional Oates theorem, and analyzes alternative approaches, including the concepts of fiscal resilience, inclusive fiscal federalism, and innovative decentralization. The author notes that excessive fragmentation of fiscal authority complicates the rapid mobilization of resources, whereas centralization may threaten local initiative and the ability of communities to respond swiftly to local challenges. The study emphasizes the necessity of balancing centralization and decentralization in the formation of intergovernmental fiscal relations, which is crucial for ensuring the resilience and adaptability of communities during crises. Institutional mechanisms that promote transparency, accountability, and interaction among various levels of government, as well as the impact of digital transformation on the modernization of public finances, are discussed. The author demonstrates that integrating security imperatives with traditional economic models is essential for building a system capable of adapting to changes in the global security landscape and ensuring social cohesion. Consequently, the article underscores that further reforms in fiscal decentralization must address both the strategic needs of national security and local particularities, thereby creating flexible, inclusive, and resilient models of intergovernmental governance under martial law.

Keywords: fiscal decentralization; martial law; hybrid threats; national security; fiscal resilience; intergovernmental fiscal relations; social resilience; inclusive fiscal federalism; community adaptability.